

In dit nummer:

- Grotere keuzevrijheid consument
- Nieuwe ramingen
- Onafhankelijkheid en betrouwbaarheid ramingen
- Federaal Planbureau in België
- Recente publicaties
- Windenergie

CPB Nieuwsbrief 2005 september

Kwartaaluitgave van het Centraal Planbureau

3

Het weerbarstige arbeidsongeschiktheidsdossier

Frans Suijker

Het forse aantal arbeidsongeschikten in Nederland zorgt al vele jaren voor grote politieke aandacht. In de periode 1995 - 2001, toen de Nederlandse economie toch fraaie groeicijfers liet zien, nam het aantal WAO'ers nog toe van 700 000 tot bijna 800 000. Daarna viel de WAO opnieuw uit de toon, maar nu in positieve zin. Dankzij diverse beleidsmaatregelen daalde de instroom in de WAO van ruim 100 000 in 2001 tot minder dan 60 000 in 2004.

Wanneer de Eerste Kamer ook akkoord gaat, wordt in 2006 de opvolger van de WAO van kracht: de wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA). De WIA biedt een betere inkomensbescherming voor duurzaam volledig arbeidsongeschikten dan de WAO (75% in plaats van 70% van het laatstverdiende loon), maar een minder goede bescherming voor werkloze gedeeltelijk arbeidsongeschikten. Deze lagere uitkering moet de gedeeltelijk arbeidsongeschikten prikkelen om aan het werk te gaan of te blijven. Deze prikkel zal echter alleen effectief kunnen zijn als sociale partners of individuele werknemers het nieuwe hiaat niet repareren via aanvullende verzekeringen zoals destijds bij het WAO-hiaat.

De Werkhervattingsregeling voor Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten (WGA), een onderdeel van de WIA, is vrij complex, omdat gekozen is voor een hybride uitvoering door het UWV en de private verzekeraars. Deze partijen moeten concurreren om de administratie- en

uitvoeringskosten zo gering mogelijk te maken en de reïntegratie-inspanningen zo succesvol mogelijk. Onduidelijk is echter of in de toekomst de efficiency-winst in vergelijking met publieke uitvoering de hogere uitvoeringskosten vanwege de verbrokkelde verzekering zal overtreffen. De ervaringen met een hybride systeem in Amerikaanse staten bieden een gemengd beeld, bij een vormgeving die heel anders is dan in de WGA.

De WIA levert structureel een kleine lastenverzwaring op, vooral vanwege de hogere uitkeringen voor duurzaam volledig arbeidsongeschikten. Eenmalig zijn er invoeringskosten. Bij het UWV en de Belastingdienst bedragen deze naar schatting in totaal 130 mln euro. Daarbovenop komen nog de kosten bij de private verzekeraars.

Al met al levert de WIA tegengestelde effecten op. Naar verwachting heeft de WIA per saldo structureel nauwelijks effect op het arbeidsongeschiktenbestand, gemeten in uitkeringsjaren. Maar de WIA betekent wel een verschuiving in de inkomensbescherming van verschillende groepen: tegenover hogere uitkeringen voor de volledig arbeidsongeschikten staan lagere uitkeringen voor werkloze gedeeltelijk arbeidsongeschikten.

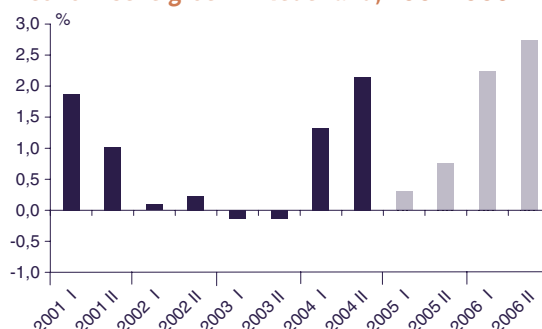
De concrete invulling van eerlijke concurrentieverhoudingen in het hybride WGA-stelsel moet nog plaatsvinden. Voorts moeten we afwachten hoe het nieuwe beleid zal uitpakken. Ook het denken over een fundamenteel nieuwe vormgeving van de welvaartsstaat gaat verder. Dit alles maakt het aannemelijk dat het weerbarstige arbeidsongeschiktheidsdossier ook de komende jaren politiek en samenleving zal blijven bezighouden. □

Frans Suijker, hoofd van de afdeling Sociale Zekerheid

Korte-termijnraming september 2005

- Naar verwachting valt de economische groei dit jaar terug tot ½%, om volgend jaar te versnellen tot 2½%.
- De daling van het reële beschikbaar inkomen zorgt in 2005 voor een lagere consumptie (-¾%). Voor 2006 zijn de vooruitzichten positiever, doch aanhoudend bescheiden: +1%.
- De werkgelegenheid en vooral de investeringen trekken volgend jaar aan. De werkloosheid bereikt dit jaar waarschijnlijk een top.
- Inflatie (1%) en loonontwikkeling (1½%) blijven ook in 2006 naar verwachting gering.

Economische groei in Nederland, 2001-2006^{a)}

a) Groei BBP-volume t.o.v. overeenkomstige periode in voorafgaand jaar, werkdagen gecorrigeerd.

EEN WEG MET HINDERNISSEN

Grotere keuzevrijheid voor de consument

Economen hebben lange tijd klakkeloos aangenomen dat consumenten probleemloos de juiste keuze kunnen maken uit het vaak overweldigende aanbod van goederen en diensten. Hier begint verandering in te komen. Onder druk van een aanzwellende stroom economisch-psychologisch onderzoek naar het keuzegedrag van consumenten, krijgen economen meer oog voor de problemen waar consumenten tegenaan lopen bij het maken van keuzes.

Die problemen zijn onder te verdelen in drie categorieën. Om te beginnen staat de consument voor de opgave informatie te verzamelen over prijs en kwaliteit. Dankzij vergelijkingssites op het internet is het vergelijken van prijzen de laatste jaren een stuk gemakkelijker geworden, maar dit geldt in veel mindere mate voor kwaliteit. In de tweede plaats krijgt de consument vaak te maken met overstapkosten bij het veranderen van leverancier. Hierbij kan het gaan om financiële overstapkosten, zoals boetes bij het verbreken van een contract, maar ook om overstapkosten in termen van tijd en saai papierwerk. En ten slotte zijn consumenten niet altijd zo rationeel als economen soms denken. De consument moet uit de beschikbare informatie de keuze destilleren die het best aansluit bij zijn voorkeuren. Consumenten hebben hier soms grote moeite mee. Zo blijkt uit experimenten dat veel consumenten vasthouden aan een eenmaal gemaakte keuze, ook als deze niet langer optimaal is (dit staat bekend als status quo bias). Andere experimenten laten zien dat veel consumenten een korte tijdshorizon hebben, waardoor bijvoorbeeld vrijwillige pensioenbesparingen in het gedrang kunnen komen. Overigens is het niet altijd duidelijk waar de grens ligt tussen onvolledige rationaliteit enerzijds en de invloed van zoek- en overstapkosten anderzijds.

Concurrentieprikkels

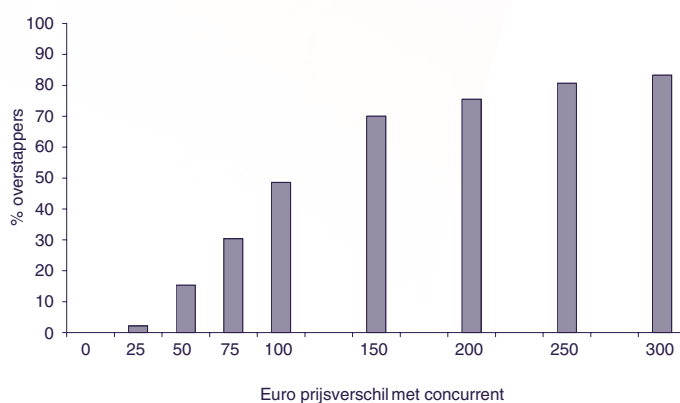
Zoek- en overstapkosten kunnen tot gevolg hebben dat consumenten slechts beperkt reageren op verschillen in prijs en kwaliteit. Hierdoor ondervinden bedrijven op hun beurt slechts zwakke concurrentieprikkels. Want waarom zou je je best doen om een goede prijs-kwaliteitverhouding te bieden als consumenten daar nauwelijks gevoelig voor zijn? Voor het welslagen van marktwerkingsoperaties zoals de recente liberalisering van de energiemarkt voor kleinverbruikers en het nieuwe zorgstelsel, is het dan ook van groot belang dat zoek- en overstapkosten niet te hoog zijn.

Het derde probleem - irrationeel keuzegedrag - leidt tot fundamentele vragen over de grenzen van de consumentensovereiniteit. Indien veel consumenten geneigd zijn de 'verkeerde' keuzes te maken, moet een ander die keuzes dan voor hen maken? Maar wie dan? De overheid kan vaak evenmin beoordelen wat goed is voor de consument en onthoudt zich doorgaans dan ook van inperking van de keuzevrijheid.

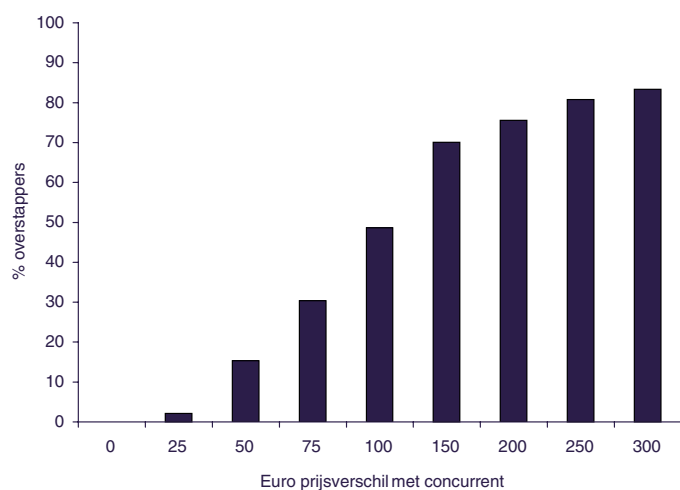
Zoeken en overstappen

Keuzeproblemen van consumenten die samenhangen met zoek- en overstapkosten, staan centraal in twee onlangs afgeronde CPB-onderzoeksprojecten. Het eerste onderzoek richtte zich op overstap-

kosten. Uit enquêtes blijkt dat overstapkosten sterk uiteenlopen tussen verschillende producten (zie figuur 1). Consumenten vinden de overstapdrempels vooral hoog bij complexe financiële producten zoals levensverzekeringen en hypotheek. Dit is begrijpelijk: bij deze producten is overstappen inderdaad vaak kostbaar vanwege boeterentes en doordat (in het geval van levensverzekeringen) de kosten aan het begin van de looptijd worden gemaakt.

Voor twee markten zijn de gevolgen van overstapkosten nader onderzocht: de kleinverbruikersmarkt voor energie en de ziekenfondsmarkt. Voor de energiemarkt is nagegaan bij welk prijsverschil consumenten zouden overstappen naar een concurrent. Hiertoe is in september 2004 een enquête gehouden onder 1800 huishoudens. Pas bij een prijsverschil van 100 euro zegt 50% van de consumenten over te zullen stappen (zie figuur 2). Dit prijsverschil is waarschijnlijk te hoog om de liberalisering tot een succes te maken. Het is dus van belang dat de overstapbereidheid toeneemt.

Ook bij ziekenfondsen vinden we duidelijke aanwijzingen dat consumenten niet sterk reageren op prijsverschillen. Een premie die voor een vergelijkbaar pakket tien procent hoger ligt dan bij de concurrent, leidde gedurende de periode 1992-2002 tot maximaal 5% klantenverlies. Een mogelijke verklaring is dat consumenten de verschillende

aanvullende polissen niet goed kunnen vergelijken. Weliswaar kent de ziekenfondsverzekering een nauwkeurig omschreven standaarddekking, maar dit geldt niet voor aanvullende polissen die onderling moeilijk te vergelijken zijn. Ook in het nieuwe zorgstelsel kan het gebrek aan transparantie van aanvullende polissen leiden tot een lage gevoeligheid van consumenten voor verschillen in prijs en kwaliteit. Het is daarom van belang de overstapbereidheid van consumenten op deze markt goed te monitoren en indien nodig over te gaan tot aanvullend beleid.

Bijwerkingen

Een (sterke) verlaging van overstapkosten kan ook ongewenste bijwerkingen hebben. Zo kan dit bij zorgverzekeringen de prikkel verminderen voor verzekeraars om te investeren in preventie. De kans is dan immers groot dat de baten van preventie, in de vorm van lagere zorgkosten in de toekomst, bij een andere zorgverzekeraar neerslaan. Dit is geen pleidooi voor hoge overstapkosten, maar wel voor extra aandacht voor preventie, bijvoorbeeld door verplichte opname van preventieactiviteiten in de polisvoorwaarden.

Nut van advies

Als kiezen moeilijk is, kunnen consumenten zich laten bijstaan door experts. Bij de aanschaf van financiële producten roepen consumenten vaak de hulp in van financiële adviseurs. Dergelijke adviseurs kunnen de keuzeproblemen van consumenten helpen oplossen en zo zorgen voor de gewenste concurrentiedruk. In het tweede recent afgeronde CPB-onderzoek is nagegaan in hoeverre de praktijk overeenkomt met dit theoretische ideaal. Het onderzoek richtte zich op de markt voor levensverzekeringen, waar jaarlijks voor ongeveer € 25 miljard aan premies omgaat. Op deze markt laat zo'n 60% van de consumenten zich bijstaan door een financieel adviseur. Een opmerkelijke uitkomst van dit onderzoek is, dat consumenten die weten dat tussenpersonen beloofd worden op provisiebasis, veel vaker zelf op zoek gaan naar een passend financieel product. Consumenten die weten hoe de prikkels liggen, hebben kennelijk weinig vertrouwen in de kwaliteit van het advies. Andere bevindingen uit het onderzoek geven aan dat dit wantrouwen van consumenten wel eens gerechtvaardigd zou kunnen zijn. Zo blijkt dat de risicovoorkeuren van consumenten die via een tussenpersoon koopsompolissen hebben aangeschaft, nauwelijks van invloed zijn op de keuze tussen een veilig product en een product met een uitkering die afhankelijk is van onzekere beleggingsresultaten. Bij consumenten die op eigen kracht een dergelijk product hebben aangeschaft is die relatie tussen risicovoorkeuren en productkeuze er wel. Een andere opvallende uitkomst is dat koopsompolissen die zijn verkocht via tussenpersonen een rendement opleveren dat gemiddeld 5% lager is dan bij vergelijkbare koopsommen die consumenten zelf hebben aangeschaft, zonder tussenkomst van tussenpersonen.

Aandachtspunten beleid

Wat betekenen deze onderzoeksuitkomsten voor het beleid? Om te beginnen is de beschikbaarheid van goede, toegankelijke, gemak-

kelijk te interpreteren consumenteninformatie over prijs en kwaliteit essentieel voor het slagen van marktwerkingsoperaties. De overheid hoeft dit niet per se zelf ter hand te nemen: de bekendste vergelijkingswebsites zijn tot stand gekomen zonder overheidssteun. Voor de consument is het echter niet altijd gemakkelijk te beoordelen welke websites betrouwbaar en onafhankelijk zijn. Daarom heeft de overheid onlangs besloten om in het kader van het Actieplan een slimme consument in een snelle markt, met een zogenoemde E-rating een kwaliteitsoordeel toe te kennen aan vergelijkingswebsites.

Waar de markt zelf niet de gewenste transparantie oplevert, kan de overheid deze soms afdwingen. Een goed voorbeeld is het recente kabinetsbesluit om in het kader van de Wet Financiële Dienstverlening (WFD) tussenpersonen vanaf 2009 te dwingen tot belonings-transparantie, zodat de klant per product precies ziet wat de tussenpersoon verdient.

Overheidsbeleid kan ook bijdragen aan verlaging van overstapkosten, bijvoorbeeld door regulering van contractvoorwaarden. Zo heeft toezichthouder DTe onlangs een maximale opzegvergoeding vastgesteld van 50 euro bij voortijdige beëindiging van energiecontracten. Bij internetproviders en mobiele telefonie komt er een verbod op het stilzwijgend verlengen van contracten met een bepaalde duur: dit worden vanaf 2006 automatisch contracten voor onbepaalde duur met een opzegtermijn van een maand. Bij zorgverzekeringen heeft de wetgever bepaald dat consumenten jaarlijks kosteloos mogen overstappen en dat voor zorgverzekeraars een acceptatieplicht geldt.

Deze en andere beleidsmaatregelen kunnen de consument op weg helpen bij het maken van goede keuzes. Bovendien valt te verwachten dat consumenten na verloop van tijd beter leren omgaan met de toegenomen keuzemogelijkheden. Of dit afdoende zal zijn om marktwerkingsoperaties tot een succes te maken, staat uiteraard niet

vast. Maar die onzekerheid is nog geen reden om het dan maar niet te proberen. Het alternatief voor de kritisch kiezende consument is prijs- en aanbodregulering door de overheid. De geschiedenis wijst uit dat dit zelden leidt tot betere keuzes en vaak een fikse rem zet op innovatie. □

Meer informatie:
j.m.pomp@cpb.nl

ECONOMISCHE VOORUITZICHTEN SEPTEMBER 2005

GROEIVERSNELLING IN AANTOCHT

Voor dit jaar wordt een tijdelijke terugval van de Nederlandse economische groei voorzien, tot een magere ½%. Dit wordt vooral veroorzaakt doordat, mede als gevolg van de forse olieprijsstijging, wereldwijd een groeivertraging wordt verwacht en door een ongunstige ontwikkeling van het reële beschikbaar gezinsinkomen. Volgend jaar trekt de groei naar verwachting aan tot 2½%. De binnenlandse bestedingen ontwikkelen zich dan waarschijnlijk positiever dan dit jaar, terwijl ook de situatie op de arbeidsmarkt er in 2006 rooskleuriger uitziet, met meer werkgelegenheid en dalende werkloosheid. Een hoog blijvende olieprijs kan echter roet in het eten gooien.

DE WERELDECONOMIE

Economische groei in de VS houdt aan

De Amerikaanse economische groei bleef in de eerste helft van dit jaar hoog, vooral door de particuliere consumptie. De spaarquote van gezinnen is hierdoor gedaald tot slechts een half procent van het beschikbaar inkomen. In de tweede helft van 2005 en in 2006 houdt het huidige groeitempo naar verwachting aan. Daardoor zal de werkgelegenheid blijven toenemen en het overheidstekort verder dalen. Het zeer omvangrijke tekort op de lopende rekening vermindert waarschijnlijk niet, omdat de invoer fors zal blijven groeien als gevolg van de toename van de binnenlandse bestedingen.

Sterke groei in China en India

In de eerste helft van 2005 nam de omvang van de Chinese economie opnieuw met bijna 10% toe. Ook in India was de economische groei fors, mede door de sterke uitvoer naar het Midden-Oosten. Elders in Azië liep de groei wat terug doordat de overproductie in de IT-sector gecorrigeerd werd. De Aziatische economische groei blijft duidelijk sterker dan elders door de integratie van opkomend Azië in de wereldeconomie. In Japan houdt de opgaande conjunctuur waarschijnlijk aan en kan een einde komen aan de milde deflatie.

Aantrekkende groei in eurogebied

Het eurogebied kende in de eerste helft van dit jaar opnieuw een teleurstellend zwakke groei. Dit was het resultaat van de appreciatie van de euro in de afgelopen jaren, de forse stijging van de olieprijs en het gebrek aan vertrouwen bij bedrijven en consumenten. Naar verwachting zal de groei van het bruto binnenlands product (BBP) oplopen van 1¼% in 2005 tot 2¼% in 2006. Dit zou de sterkste groei zijn sinds 2000, toen deze 3,7% bedroeg. Het verwachte herstel is deels te danken aan een gunstiger wisselkoersontwikkeling, de positieve economische ontwikkeling elders, het ruime monetaire beleid en aan het feit dat in de projectie de koopkracht niet langer wordt aangetast door een stijgende olieprijs. De voorziene daling van de olieprijs resulteert in een lichte daling van de inflatie in 2006. De kapitaalmarktrente zal naar verwachting licht stijgen maar historisch gezien laag blijven.

Olieprijs naar nieuw record

De olieprijs is dit jaar verder opgelopen en bereikte gemiddeld in augustus het nominale recordniveau van circa 64 dollar per vat (Brent). In augustus bereikte de olieprijs zelfs een record van meer dan 67 dollar per vat door het verwoestende effect van de orkaan Katrina. De huidige hoge prijzen worden veroorzaakt door de forse vraagtoename van de afgelopen jaren bij een relatief beperkte aanbodstijging. De reservecapaciteit voor oliewinning in de OPEC-landen is sterk verminderd. Dat het aanbod tot nu toe slechts beperkt gestegen is, komt gedeeltelijk door de lange investeringsperiode bij olieproductie. Op basis van de geplande toename van het aantal boorinstallaties mag worden verwacht dat de olieproductie in de toekomst verder zal toenemen. De thans voorziene uitbreiding is echter alleen al nodig om tegemoet te komen aan de geraamde vraagtoename en resulteert naar de huidige inzichten slechts in een bescheiden daling van de olieprijs, tot gemiddeld 50 dollar per vat in 2006.

Internationale onzekerheden

Een kleiner aanbod van olie dan waarmee in de projectie is gerekend, zal leiden tot een hogere olieprijs met negatieve gevolgen voor de wereldeconomie. Daarnaast is de vertraagde doorwerking van de sterke olieprijsstijging van de afgelopen jaren op vraag en aanbod met grote onzekerheden omgeven. Een sterkere doorwerking dan is aangenomen zou de oliemarkt minder krap maken en de olieprijs tijdens de projectieperiode kunnen dempen. Het Amerikaanse tekort op de lopende rekening is in de huidige omvang op langere termijn onhoudbaar en het is waarschijnlijk dat wisselkoersaanpassingen een rol zullen spelen in de correctie van dit tekort. Daarvan zou een negatief effect uitgaan op de economische groei van het eurogebied.

Voor de huidige lage renteniveaus bestaat een aantal plausibele, zij het partiële verklaringen. De kapitaalmarktrentes zouden wereldwijd sterker kunnen stijgen dan in de raming besloten ligt. Dit zou vermoedelijk negatieve effecten hebben op de mondiale economische groei. Tegelijkertijd valt een hogere dan geraamde groei in het eurogebied niet uit te sluiten. Gezien de goede winstgevendheid zouden de bedrijfsinvesteringen het vliegwiel kunnen zijn van een sterkere conjuncturele opgang.

DE NEDERLANDSE ECONOMIE

Economie veert terug ...

De Nederlandse economie is begin dit jaar niet in een recessie beland. Na de krimp in het eerste kwartaal veerde de economie in het tweede kwartaal weer sterk terug. Het erratische verloop van de productie had vooral te maken met incidentele gebeurtenissen in de bouw. Zo viel de helft van de eindejaarsbouwvak in januari en kenden februari en maart veel vorstverlet. Dit beïnvloedde de groei in het eerste kwartaal negatief en in het tweede kwartaal positief. Gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en werkdageffecten

bedroeg de economische groei $\frac{1}{4}\%$ in de eerste helft van dit jaar. We verwachten voor de tweede helft van het jaar een iets hogere BBP-groei, maar voor het gehele jaar niet meer dan $\frac{1}{2}\%$. Daarmee valt de economische groei behoorlijk terug vergeleken met vorig jaar, toen de economische groei $1,7\%$ bedroeg.

... en trekt in 2006 verder aan

De groeivertraging dit jaar is naar verwachting een tijdelijke onderbreking van de opgaande lijn vanaf 2003. Het CPB verwacht dat de economische groei volgend jaar $2\frac{1}{2}\%$ bedraagt. Een belangrijke reden is het eerdergenoemde herstel van de economie in Europa, de belangrijkste afzetmarkt voor Nederlandse producten. Bedrijven zullen bovendien minder marktverlies hoeven leiden door de geraamde waardedaling van de euro en de gematigde loonontwikkeling. Ook de binnenlandse bestedingen trekken weer aan, mede door een gunstiger ontwikkeling van de koopkracht. Na twee jaar van forse ombuigingen gaat het kabinet volgend jaar over tot verhoging van de uitgaven, inclusief de inkomensondersteuning via de zorgtoeslag.

De voorziene opleving van de Nederlands economie is echter wel met aanzienlijke onzekerheden omgeven. Net als voor het eurogebied vormen, naast de eurokoers en de kapitaalmarktrente, met name de ontwikkelingen op de oliemarkt een belangrijke bron van onzekerheid. Indien bijvoorbeeld de olieprijs (Brent) niet daalt maar op 65 dollar per vat blijft steken, komt de Nederlandse BBP-groei volgend jaar vermoedelijk $\frac{1}{2}\%$ -punt lager uit.

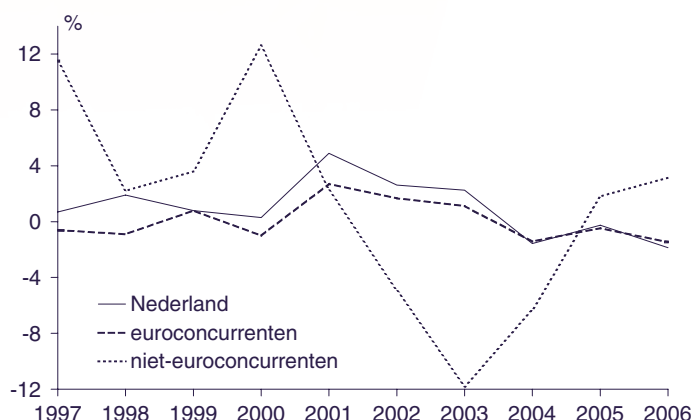
Ramingen van andere instellingen

In de vorige Macro Economische Verkenning was het CPB pessimistischer over de groei in het komende jaar dan andere instellingen. Dit jaar zijn wij juist wat optimistischer. De Consensus Forecast - het gemiddelde van de verwachtingen van een tiental financiële instellingen - over de economische groei in 2006 bedraagt op dit moment $1,7\%$. Een belangrijke verklaring hiervoor is dat de analisten bij de banken een gematigder herstel in het eurogebied voorzien. Verder kan meespelen dat zij nog geen rekening hebben kunnen houden met de extra lastenverlichting en uitgavenverhoging van het kabinet. De ramingen van de internationale organisaties zijn enigszins verouderd. Zij komen binnenkort met nieuwe ramingen.

Uitvoer

Nederland maakte vorig jaar zijn naam van distributieland helemaal waar. De sterke groei van de uitvoer was bijna geheel te danken aan de wederuitvoer, die met 20% explosief toenam. Dit jaar valt de uitvoergroei terug door de vertraging van de wereldeconomie, maar trekt volgend jaar weer aan als het verwachte herstel in Europa vorm krijgt. De wederuitvoer zal ook dan het gros van de uitvoergroei voor zijn rekening nemen. De 'Made-in-Holland'-uitvoer blijft marktaandeel verliezen, maar wel in mindere mate dan de afgelopen jaren.

Arbeidskosten per eenheid product in de verwerkende industrie, 1997 - 2006

De in Nederland gemaakte uitvoer wordt voor een groot deel geproduceerd door de industrie, waar de arbeidskosten per eenheid product lange tijd sterker zijn gestegen dan bij de concurrenten in het eurogebied. Maar vorig jaar daalden de arbeidskosten per eenheid product even sterk. De arbeidskosten blijven dit en volgend jaar in de pas lopen met die in het eurogebied, wat betekent dat de achterstand voorlopig nog niet wordt ingelopen. Ook in andere Europese landen zorgt de hoge werkloosheid voor een terughoudende loonontwikkeling. De arbeidskosten - gemeten in euro's - ontwikkelen zich in Nederland wel gunstiger vergeleken met de concurrenten

Economische groei, 2004-2006

	2004	2005						2006					
		CPB	CF	DNB	OESO	IMF	EC	CPB	CF	DNB	OESO	IMF	EC
	mutaties per jaar in %												
Verenigde Staten	4,2	3½	3,6	3,4	3,6	3,6	3,6	3¼	3,3	3,3	3,3	3,6	3,0
Japan	2,7	1¾	1,6	1,6	1,5	0,8	1,1	2	1,5	1,7	1,7	1,9	1,7
Eurogebied	2,0	1¼	1,3	1,4	1,2	1,6	1,6	2¼	1,7	2,0	2,0	2,3	2,1
Nederland	1,7	½	0,4	0,4	0,5	1,5	1,0	2½	1,7	1,8	1,7	2,2	2,0

Kerngegevens voor Nederland, 2003-2006

	2003	2004	2005 ^{a)}	2006 ^{a)}
	mutaties per jaar in %			
Internationaal				
Relevante wereldhandel	5,1	7,1	4¾	6¼
Prijspeil goederenimport	- 3,2	0,6	3¾	1¼
Concurrentenprijs	- 4,9	- 1,0	1¼	1¼
Olieprijs (Brent, niveau in dollars per vat)	28,8	38,2	52	50
Eurokoers (dollar per euro)	1,13	1,24	1,24	1,20
Arbeidskosten p.e.p. verwerkende industrie in concurrerende landen	- 5,7	- 4,0	¾	1
Volume bestedingen en productie				
Bruto binnenlands product (BBP, economische groei)	- 0,1	1,7	½	2½
Particuliere consumptie	- 0,7	0,0	- ¾	- 2¼ (1)
Bruto investeringen bedrijven (exclusief woningen)	- 4,6	3,3	¼	8¼
Investeringen in woningen	- 3,2	6,4	3	3½
Goederenimport (exclusief energie)	3,2	9,4	4	7
w.v. binnenslands geproduceerd	1,8	1,2	1½	3½
wederimport	5,0	20,1	7	11
Goederenimport	3,6	9,0	3½	7¼
Productie marktsector ^{b)}	- 0,5	1,9	1	3¼
Prijzen en lonen				
Consumentenprijsindex (CPI)	2,1	1,2	1½	1
Prijs nationale bestedingen	2,2	1,4	1¼	1½
Prijspeil goederenimport (exclusief energie)	- 2,4	- 0,7	0	½
Prijsconcurrentiepositie	- 4,5	- 2,2	- ¼	½
Contractloon marktsector	2,7	1,5	1	1½
Loonsom per werknemer marktsector	4,3	3,5	1¼ (1¾)	1 (1¼)
Arbeidskosten p.e.p., verwerkende industrie (exclusief olie)	2,3	- 1,6	- ¼	- 1¾
Arbeidsmarkt				
Werkloze beroepsbevolking (niveau in % beroepsbevolking)	5,3	6,4	6¾	6¼
Werkloze beroepsbevolking (x 1000)	396	479	505	475
Werkgelegenheid in arbeidsjaren	- 0,9	- 1,6	- ½ (- ¾)	1 (¾)
Werkgelegenheid in personen (>12 uur/week)	- 0,7	- 1,5	- ¼ (- ½)	1¼ (1)
Arbeidsaanbod in personen	0,6	- 0,3	0 (- ¼)	¾ (½)
Collectieve sector				
EMU-saldo collectieve sector (niveau in % BBP)	- 3,1	- 2,1	- 1,8	- 1,7
Bruto schuld collectieve sector (niveau ultimo jaar in % BBP)	51,9	52,5	54,6	54,5
Collectieve lastendruk (niveau in % BBP)	37,5	37,8	38,9 (38,1)	39,7 (38,1)
Diversen				
Koopkracht mediaan alle huishoudens	- 1,1	- 0,4	- 1½	1
Individuele spaarquote (niveau in % beschikbaar inkomen)	- 1,0	- 2,1	- 3½	- 2¼
Arbeidsproductiviteit marktsector ^{b)}	1,7	4,3	2 (2¼)	2¾ (3)
Prijs toegevoegde waarde marktsector ^{b)}	2,8	- 0,3	- 1¾ (-1¼)	¾ (¼)
Reële arbeidskosten marktsector ^{b)}	1,5	3,8	3 (2¾)	¼ (1¼)
Arbeidsinkomensquote marktsector ^{b)} (niveau in %)	80,4	80,0	81 (80½)	79
Uitvoersaldo (niveau in % BBP)	7,0	7,3	7¼	6¾
Lange rente (niveau in %)	4,1	4,1	3½	4

^{a)} Cijfers tussen haakjes zijn gecorrigeerd voor de financieringsverschuivingen als gevolg van de invoering van wet Verlenging Loondoorbetalingsverplichting bij Ziekte (VLZ) in 2005 en 2006, de Zorgverzekeringswet (ZVW) in 2006 en voor de aankoop door de Staat van het transportbedrijf van de Gasunie in 2005.

^{b)} Exclusief delfstoffenwinning en verhuur van en handel in onroerend goed.

buiten het eurogebied. De lonen nemen daar sterker toe en bovendien daalt de euro in de raming wat in waarde. Hierdoor kan per saldo de concurrentiepositie volgend jaar toch wat verbeteren.

Consumptie

Consumenten hebben het momenteel zwaar te verduren. Zij moesten de afgelopen tijd alle zeilen bijzetten om hun bestedingen nog enigszins op peil te houden. De daling van het besteedbaar inkomen was de afgelopen jaren zelfs zo sterk dat, gecorrigeerd voor de 'verplichte' pensioenbesparingen, gezinnen sinds 2003 ontsparen. Dit jaar krimpt de particuliere consumptie waarschijnlijk met $\frac{3}{4}\%$. Het beschikbaar inkomen staat onder druk door de negatieve reële loonstijging en de lastenverzwaringen. Volgend jaar neemt de particuliere consumptie zeer sterk af, maar dat is in zijn geheel het gevolg van de invoering van de nieuwe ziektekostenverzekering. Het CBS rekent de zorguitgaven van de huidige particulier verzekerden dan niet meer tot de particuliere consumptie, maar tot de overheidsconsumptie. Gecorrigeerd voor de nieuwe zorgverzekering nemen de bestedingen van gezinnen met 1% toe, vooral doordat komend jaar naar verwachting zowel de koopkracht als de werkgelegenheid wat stijgt.

Opleving winsten en investeringen

Het is opvallend dat, ondanks de lage economische groei, de winstgevendheid van het bedrijfsleven de afgelopen jaren niet verder is afgenomen. Bedrijven hebben de recessie blijkbaar aangegrepen om te rationaliseren, zodat de arbeidsproductiviteit de afgelopen drie jaar met 2,3% per jaar groeide. Ter vergelijking: in de jaren '90 bedroeg de productiviteitsgroei gemiddeld 1,5% per jaar. De hoge olieprijs is dit jaar verantwoordelijk voor wat lagere winstmarges, maar met het aantrekken van de economie is volgend jaar waarschijnlijk sprake van een aanzienlijk winstherstel. De bedrijfsinvesteringen nemen dit jaar nauwelijks toe vanwege lage bezettingsgraad en winstgevendheid. In 2006 zullen de investeringen naar verwachting flink opleven door het herstel van de productiegroei en de hogere winstgevendheid. De bedrijfsinvesteringen kunnen dan met $\frac{8}{4}\%$ toenemen, waarbij bedacht moet worden dat ze eerder, in de periode 2001-2003, in totaal met meer dan 13% zijn afgenomen.

Arbeidsmarkt

De werkgelegenheid daalt dit jaar voor het vierde jaar op rij, zij het in mindere mate dan in de afgelopen twee jaar. Ondanks het banenverlies loopt in de raming de werkloosheid dit jaar met slechts 25 000 personen op, tot 6 $\frac{3}{4}\%$. De oorzaak is gelegen in de stabiele ontwikkeling van het arbeidsaanbod. Vanwege de relatief geringe kans op het vinden van een baan door de ongunstige arbeidsmarktsituatie treden mensen niet of pas later tot de arbeidsmarkt toe ('discouraged worker'-effect). Volgend jaar zal door het herstel van de productiegroei het aantal banen weer toenemen, waardoor ook de werkloosheid weer wat kan dalen.

Lage inflatie en gematigde lonen

De inflatie is in augustus op 1,8% uitgekomen. Gezien de sterke stijging van de energierekeningen en de benzineprijzen is dat een laag cijfer. Verwacht wordt dat de geldontwaarding dit jaar gemiddeld $1\frac{1}{2}\%$ bedraagt en volgend jaar afneemt tot 1%. De voorziene waardedaling van de euro en de gestegen olieprijs leiden tot een hoger inflatiecijfer. Maar daar staat tegenover dat ondernemers de daling van de arbeidskosten per eenheid product doorberekenen in hun prijzen en dat het gebruikersdeel van de onroerendezaakbelasting wordt afgeschaft.

De lage inflatie en de hoge werkloosheid dragen bij aan gematigde looneisen van de vakbonden. De gemiddelde contractloonsstijging in de marktsector zal dit jaar verder afnemen tot slechts 1%, volgend jaar ligt een wat hogere loonsstijging van $1\frac{1}{2}\%$ in het verschiet. Dit beeld komt ook naar voren uit de tot nu toe afgesloten cao's.

Koopkracht

Niet als in de afgelopen twee jaar zal de koopkracht ook in 2005 afnemen. Volgend jaar kunnen veel gezinnen weer een inkomensverbetering tegemoet zien door de hogere loonsstijging, lastenverlichting en het herstel van de koppeling van de uitkeringen en de lonen in de collectieve sector. Mede door de overgang naar het nieuwe zorgstelsel zijn de verschillen tussen huishoudens echter groot. De mediane koopkracht neemt in de raming met 1% toe, wat betekent dat de helft van de huishoudens er meer dan 1% op vooruit gaat en de andere helft minder. Vooral voor ouderen en gezinnen met kinderen ziet het koopkrachtplaatje er gunstig uit.

EMU-saldo

Het begrotingstekort is vorig jaar ruim onder de 3%-grens van het Stabiliteits- en Groeipact uitgekomen. Dit jaar vinden nog aanzienlijke ombuigingen plaats, maar door de tegenvallende groei resulteert slechts een geringe verbetering van het EMU-saldo. Ook in 2006 neemt het tekort nauwelijks af: van 1,8% BBP in 2005 tot 1,7% BBP. Hogere belastinginkomsten en lagere werkloosheidsuitgaven vanwege het aantrekken van de conjunctuur vallen weg tegen uitgavenverhogingen (inclusief invoering van de zorgtoeslag). □

Meer informatie: b.j.kuipers@cpb.nl

‘Best guess’ vaak mis

Rond de verschijning van de Macro Economische Verkenning staan de korte-termijnramingen van het CPB vaak in de schijnwerpers. Logisch, want ze vormen de basis voor de Miljoenennota. Zijn die ramingen wel onafhankelijk en hoe betrouwbaar zijn ze eigenlijk? Dat zijn twee typische ‘frequently asked questions’.

Onafhankelijkheid

Om begrotingen te kunnen opstellen hebben regeringen een raming voor de economische ontwikkeling in het komende jaar nodig. In Nederland wordt voor de Miljoenennota de Macro Economische Verkenning van het CPB als vertrekpunt genomen. Door de Europese Commissie (EC) is op een rij gezet hoe dat in andere EU-landen gebeurt. In 19 landen worden de ‘officiële’ korte-termijnramingen gemaakt door het Ministerie van Financiën, in Duitsland en Luxemburg door het Ministerie van Economische Zaken en in vier landen (Oostenrijk, België, Slovenië en Nederland) door een onafhankelijk instituut. In België en Slovenië kan de overheid de raming van het onafhankelijke instituut overigens wel ‘overrulen’. Vorig jaar heeft de EC onderzocht of de ramingen in de vier grote EU-landen wel onafhankelijk waren en of de economische groei niet stelselmatig te hoog of te laag werd geschat. Geconstateerd werd dat de ramingen die door de ministeries in Duitsland, Italië en Frankrijk werden gemaakt systematisch te optimistisch zijn. Alleen de Britse Treasury bleek wel ‘unbiased’ groeiramingen te maken, dat wil zeggen ramingen die de economische groei niet systematisch over- of onderschatten. Tegelijkertijd constateert de EC dat de groeiramingen van de onafhankelijke instituten in België, Oostenrijk en Nederland wel ‘unbiased’ zijn. Omdat volgens de EC de landen die de groei het meest overschatten in hun ramingen tevens de landen zijn met de grootste overschrijdingen van hun oorspronkelijke budgettaire doelstellingen, pleit de EC ervoor om de korte-termijnramingen door onafhankelijke instituten te laten maken.

Ook het IMF heeft zich onlangs in zijn landenrapport voor Nederland in die richting uitgelaten: “Staff found that the CPB, as an independent economic forecaster and evaluator of public sector policies, plays an important role in disciplining fiscal policy.”

Dat de ramingen van onafhankelijke instituten de economische ontwikkeling niet systematisch overschatten vormt geen garantie dat ze ook uitkomen. Ook de ‘best guess’ van het CPB is helaas vaak mis. Hierna wordt uitgelegd waarom dat ook zo zal blijven.

Betrouwbaarheid

De ramingen van de economische ontwikkeling in Nederland voor het lopende en komende jaar zijn in hoge mate afhankelijk van de gehanteerde beleidsuitgangspunten en van de inschatting van de internationale economische ontwikkeling. De beleidsuitgangspunten hebben betrekking op de plannen van het kabinet op gebied van belastingen, sociale premies, overheidsbestedingen en regelgeving. Als deze voornemens in de loop van het jaar worden gewijzigd, kan dit ertoe leiden dat de raming niet uitkomt. Voor de open Nederlandse economie zijn echter vooral de internationale economische ontwikkelingen bepalend. Het gaat dan bijvoorbeeld

om de wereldhandel, de eurokoers, de rente, de concurrentenprijs en de olieprijs. Voor de ontwikkeling van al deze variabelen moeten we een inschatting maken. Dit is bijzonder lastig, omdat het om grootheden gaat die beïnvloed worden door internationale politieke spanningen (Golfoorlog, terroristische aanslagen), natuurverschijnselen (aardbevingen, orkanen, ziektes) en andere onvoorspelbare gebeurtenissen. Net als alle andere instellingen die ramingen maken houdt het CPB bij het ramen van de internationale economische ontwikkeling geen rekening met nieuwe incidenten, die zich echter in de werkelijkheid wel voordoen. Toen bijvoorbeeld op 11 september 2001 de terroristische aanslagen in Amerika plaatsvonden lag de Macro Economische Verkenning al bij de drukker, maar was in één klap achterhaald. Alleen al door zulke gebeurtenissen zijn de korte-termijnramingen met een grote mate van onzekerheid omgeven.

Om die reden presenteert het CPB niet alleen zijn beste raming van dat moment, de zogenoemde ‘best guess’, maar ook altijd een aantal onzekerheidsvarianten. Bovendien publiceert en analyseert het CPB ieder jaar zijn eigen voorspelfouten, zodat gebruikers zich ervan bewust kunnen zijn dat de ramingen onzeker zijn. De meest recente trefzekerheidsanalyse laat zien dat in de periode 1970-2003 de gemiddelde voorspelfout van de economische groei in het komende jaar 0,0 was, wat aangeeft dat er geen sprake is van een stelselmatige over- of onderschatting. Dat zegt echter nog weinig over de trefzekerheid, omdat grote over- en onderschattingen elkaar kunnen compenseren. Daarom wordt ook gekeken naar de gemiddelde *absolute* voorspelfout, die in die periode 1,3%-punt bedroeg. Gemiddeld zat de raming voor de groei in het komende jaar er dus 1,3%-punt naast, los van de vraag of het daarbij om een over- of onderschatting ging. Gemiddeld kan bijna de helft van de voorspelfout bij het ramen van de economische groei in het komende jaar worden toegeschreven aan een ramingsfout van de relevante wereldhandel. Uit onderzoek van de Europese Commissie blijkt dat de gevoeligheid van de ramingskwaliteit voor de inschattingen van de internationale ontwikkelingen van alle EU-landen voor Nederland het grootst is. Dit heeft ongetwijfeld te maken met het open karakter van onze economie, wat het maken van voorspellingen voor de Nederlandse economie extra lastig maakt. □

Meer informatie: j.p.verbruggen@cpb.nl

Recente publicaties over trefzekerheid en onafhankelijkheid

European Commission, *Public Finances in EMU 2005*, SEC(2005) 723, 2005.

Lars Jonung en Martin Larch, *Improving fiscal policy in the EU: the case for independent forecast*, European Commission, Economic Papers No. 210, juli 2004.

IMF, *Country Report No.05/226*, juli 2005.

Henk Kranendonk en Johan Verbruggen, *Trefzekerheid van CPB-prognoses voor de jaren 1971-2003*, CPB Document 77, 2005.

F. Keereman, *External assumptions, the international environment and the track record of the Commission Forecasts*, European Commission, Economic Papers No. 89, 2003.

Het Federaal Planbureau in België

Joost Verlinden

Met alle aandacht tegenwoordig voor China en India wordt wel eens vergeten dat België een van de belangrijkste handelspartners van Nederland is. De economische groei bij onze zuiderburen is al een aantal jaren hoger dan bij ons. En: België heeft ook een planbureau. Drie redenen voor een kort interview met Joost Verlinden, hoofd ('Verantwoordelijke') van de Sectorale Directie van het Federaal Planbureau (FPB) in België.

In de afgelopen jaren lag in Nederland de economische groei onder het gemiddelde van het eurogebied terwijl deze in België er boven lag. Waarom deed België het zo goed?

Van begin 2002 tot het derde kwartaal van 2004 nam in België het BBP-volume toe met in totaal 6,2%, tegen 3,4% in het eurogebied (en slechts 1,9% in Nederland). Volgens een recente analyse van de Belgische centrale bank is de sterkere groei in België vooral te danken aan de particuliere consumptie. Deze nam duidelijk toe door de daling van de spaarquote met 2%-punt. De centrale bank is ervan overtuigd dat de spaarquote gedaald is doordat de burgers de sanering van de overheidsfinanciën als duurzaam zien. Het is inderdaad opvallend dat heel wat buurlanden moeite hebben om het overheidstekort onder de 3% te houden, terwijl het tekort in België al verschillende jaren rond de nul draait.

In Nederland is koopkracht politiek een hot topic. Hierdoor wordt in publicaties van het CPB veel aandacht besteed aan dit onderwerp. In publicaties van het FPB is dit veel minder het geval. Waarom?

Ik heb niet de indruk dat de inkomensverdeling een minder belangrijk thema is in België. Het is enkel een gebrek aan middelen dat ons weerhoudt om voor België vergelijkbare koopkrachtplaatjes op te stellen. Op dit moment werken wij aan een microsimulatiemodel waarmee we een deel van het koopkrachtprobleem kunnen bestuderen.

De voorloper van het FPB is in 1959 opgericht. Het aantal medewerkers is even boven de honderd. Het bureau kan economisch onderzoek doen op eigen initiatief maar kan ook een onderzoeksopdracht krijgen van de minister-president, de minister van Economische Zaken, het Parlement en instellingen die vergelijkbaar zijn met de SER en de Stichting van de Arbeid in Nederland. Traditioneel ligt het zwaartepunt van

de werkzaamheden van het FPB in de middellange-termijnvooruitzichten, inclusief openbare financiën, werkgelegenheid en bedrijfstakken. De voorbije tien jaar werden hieraan de korte-termijnvooruitzichten toegevoegd. De eindverantwoordelijkheid voor de korte-termijnvoorspelling die wordt gebruikt voor de overheidsbegroting ligt in België echter bij het Instituut voor de Nationale Rekeningen. In dit instituut

Vergrijzing houdt overal in Europa beleidsmakers en economische onderzoeksinstituten bezig. Is België goed voorbereid op de vergrijzing?

Vervroegde uittreding via brugpensioenering (vergelijkbaar met de VUT in Nederland) is wijdverspreid. Het aantal bruggepensioneerden neemt in de komende jaren verder toe. Politiek is dit een erg gevoelig onderwerp. Een te gemakkelijke vervroegde uittreding wordt gezien als verklaring voor de lage werkgelegenheidsgraad. Voor de sociale zekerheid is dit systeem uiteraard duur. Verschillende lange-termijnvooruitzichten tonen aan dat het wettelijke pensioensysteem betaalbaar is op lange termijn als de strikte budgettaire discipline wordt aangehouden. Het behoud van het huidige systeem houdt echter in dat de wettelijke pensioenen relatief zullen dalen ten opzichte van de lonen.

Wat zijn de sterke en zwakke kanten van de Belgische economie?

Uit een benchmarking-studie van enkele jaren terug kwamen de volgende sterke punten naar voren: de hoge arbeidsproductiviteit, de openheid voor buitenlandse handel en investeringen, het goede onderwijssysteem, het lage prijsniveau van gas en elektriciteit en het gebruik van zee- en luchthavens voor goederenvervoer. Als slechte punten kwamen naar voren: de lage werkgelegenheidsgraad, de hoge overheidsschuld, de hoge belastingdruk, en de lage R&D-uitgaven. Na publicatie van die studie is de overheidsschuld opvallend gedaald en is de R&D-positie van België in Europa verbeterd.

Hoe doet België het qua duurzame ontwikkeling?

In België werd traditioneel veel aandacht besteed aan de economische en sociale dimensie en werd het leefmilieu stiefmoederlijk behandeld. Typisch bij duurzame ontwikkeling die nu wordt nagestreefd is de integratie van de drie dimensies. Een mooi voorbeeld hiervan is de discussie rond nachtvluchten op Brussel. DHL vroeg een uitbreiding van het aantal vluchten. In de beslissing kwamen de drie dimensies aan bod. Uiteindelijk kreeg DHL de uitbreiding niet en heeft het bedrijf beslist om te verhuizen naar Oost-Duitsland. De overtuiging bestaat dat de plaats van DHL in Zaventem zal worden ingenomen door milieuvriendelijkere bedrijven. □

werkt het FPB onder andere samen met de Belgische centrale bank. In de afgelopen tien jaar kwam er bij het FPB ook meer aandacht voor de sociale zekerheid op lange termijn, voor netwerkindustrieën en voor duurzame ontwikkeling. De politieke actualiteit is dit jaar sterk 'economisch' getint, waardoor het FPB sterk in de kijker staat. De politieke discussie gaat vooral over de begroting 2006 (welke maatregelen

om het begrotingsevenwicht te behouden? Oliecheque voor gezinnen vanwege de hoge olieprijs?), de financiering van de sociale zekerheid (verlaging van premies gefinancierd via hogere directe belastingen of via een hogere BTW?), de vervroegde uittreding (hoe 50-plussers aan het werk te houden?). Onderwerpen die voor Nederlandse beleidsmakers en economen heel herkenbaar zijn.

Recente publicaties

JUNI 2005 - SEPTEMBER 2005

Onderstaande lijst geeft een overzicht van CPB-publicaties die zijn verschenen tussen juni en september 2005, gerangschikt naar publicatiereeks. Op www.cpb.nl kunt u de volledige stukken downloaden. Vaak is op de website ook een persbericht over de publicatie beschikbaar.

Prognoses

Macro Economische Verkenning 2006

September 2005

Meer informatie:

j.p.verbruggen@cpb.nl

De MEV 2006 beschrijft de stand van de Nederlandse en de internationale economie en presenteert prognoses voor de economische ontwikkeling in 2005 en 2006. De economie-rapportage op pagina 4-7 van deze Nieuwsbrief is een samenvatting van de MEV-ramingen. Speciaal onderwerp in deze MEV is 'Europa: financiële perspectieven in perspectief'.

CPB Documenten

85. Can we afford to live longer in better health?

Ed Westerhout en

Frank Pellikaan, juni 2005

Meer informatie:

e.w.m.t.westerhout@cpb.nl

Dit document analyseert de effecten van vergrijzing op de publieke financiën en meer in het bijzonder op de uitgaven aan gezondheidszorg (cure), verpleging en verzorging (care), en publieke pensioenen. Dit gebeurt voor 15 EU-landen. De projecties laten zien dat een verbetering van de gemiddelde gezondheid de leeftijdsgerelateerde uitgaven kan verlagen. Een gelijktijdig optredende stijging van de levensverwachting heeft echter een tegengesteld effect, zodat de nu voorziene

verbetering van de gemiddelde gezondheid het probleem van de vergrijzing voor de publieke financiën niet kan oplossen.

86. Leren van investeren; analyse van investeringsvoorstellen in kennis, milieu en ruimtelijke economie

Annemiek Verrips, juni 2005

Meer informatie:

a.s.verrips@cpb.nl

Het CPB heeft op verzoek van de Interdepartementale Commissie voor de Ruimtelijke Economie (ICRE) in een quick scan een aantal projectvoorstellen getoetst. Deze publicatie bevat de beoordeling van in totaal 21 projecten op de terreinen kennis, natuur en milieu, en ruimtelijke economie. Centraal staat de vraag of te verwachten valt dat een project bijdraagt aan de maatschappelijke welvaart. De beoordelingen zijn bedoeld als informatie ten behoeve van de afweging door het Kabinet.

87. Economische analyse van verschillende vormen van prijsbeleid voor het wegverkeer

Paul Besseling, juni 2005

Meer informatie:

p.j.besseling@cpb.nl

Op verzoek van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat heeft het CPB een economische analyse gemaakt van tien verschillende vormen van prijsbeleid voor het wegverkeer. De onderzochte opties kunnen globaal in twee groepen worden ingedeeld: (i) specifieke heffingen, die gel-

den op een beperkt aantal plaatsen en tijdstippen; en (ii) vlakke heffingen over elke gereden kilometer. De kosten-batenanalyses wijzen uit dat bestrijding van de congestie vooral gebaat is bij aanleg van extra wegcapaciteit op plaatsen waar dat niet al te duur is, gecombineerd met specifieke heffingen op andere drukke plaatsen. Vlakke heffingen blijken minder efficiënt te zijn.

88. Nederlands onderwijs en onderzoek in internationaal perspectief

Patrick Antenbrink, Kok Burger, Maarten Cornet, Marieke Rensman en Dinand Webbink, juni 2005

Meer informatie:

m.f.cornet@cpb.nl

Dit rapport schetst de kwaliteit van het Nederlandse kennissysteem in international perspectief. Daarbij wordt zowel gekeken naar onderwijs als naar onderzoek. Ook bezien de auteurs hoe dergelijke vergelijkingen zinvol te gebruiken zijn in de beleidsvoorbereiding. De eerste centrale conclusie is dat het Nederlandse kennissysteem niet systematisch beter of slechter functioneert dan dat van de kopgroep in Europa. De tweede conclusie is dat internationale benchmarks waardevol zijn in de beleidsvoorbereiding, mits men zich bewust is van een aantal valkuilen in de interpretatie en het gebruik.

89. Op zoek naar een onzichtbaar vangnet; hoe geven we de publieke rol in leveringszekerheid vorm zonder de markt te verstoren?

Mark Lijesen en Gijsbert Zwart, juni 2005

Meer informatie:

m.g.lijesen@cpb.nl

Dit document geeft een economische beoordeling van enkele zogeheten vangnetopties voor het leveren van elektriciteit. Het gaat daarbij om maatregelen die stroomuitval in Nederland moeten voorkomen, waarbij de werking van de elektriciteitsmarkt zo min mogelijk wordt verstoord. De analyse toont aan dat alleen vangnetvermogen buiten de markt in staat is om de gewenste zekerheid te geven. Hierbij zet de netbeheerder vangnetvermogen alleen in wanneer alle andere mogelijkheden zijn uitgeput en het afschakelen van groepen gebruikers het enige alternatief is. Door het buiten de markt zetten ontstaat er schaarste en stijgt de prijs, waardoor ruimte ontstaat voor investeringen.

90. De creativiteit van de markt; verkenning van de rol van de overheid bij creatieve industrieën

Marcel Canoy, Richard Nahuis en Daniël Waagmeester, juni 2005

Meer informatie:

d.waagmeester@cpb.nl

In het kader van een breder onderzoek naar creatieve industrieën heeft het CPB een theoretische analyse gemaakt van de rol van de overheid bij creatieve en culturele producten zoals de kunsten, media en ontwerp. Een belangrijke uitkomst van het onderzoek is dat de mogelijkheden van de markt om vormen van marktfalen op te lossen niet moeten worden onderschat. Desalniettemin zijn er redenen (externe effecten, paternalisme) waarom de overheid zou kunnen willen ingrijpen, met name om te voorkomen dat er te weinig aanbod is op specifieke deelreinen. In die gevallen is het van belang de achterliggende oor-

zaak van de onderproductie te kennen, om het beleid effectief te kunnen richten.

91. *Human capital, R&D, and competition in macroeconomic analysis*

Erik Canton, Bert Minne, Ate Nieuwenhuis, Bert Smid en Marc van der Steeg, juli 2005
Meer informatie:
b.c.smid@cpb.nl

De economische groei per hoofd van de bevolking wordt op lange termijn bepaald door de productiviteitsontwikkeling. Belangrijke determinanten van productiviteit zijn onderwijs, onderzoek en concurrentie. De auteurs bespreken diverse manieren om menselijk kapitaal, onderzoek en ontwikkeling, en concurrentie op productmarkten in een macro-economisch model in te bouwen. Ook is onderzocht hoe beleid kan doorwerken in de beslissing om te investeren in menselijk kapitaal of om onderzoek uit te voeren, en hoe concurrentiebeleid kan doorwerken in de macro-economie.

92. *Scarcity of science and engineering students in the Netherlands*

Joëlle Noailly, Daniël Waagmeester, Bas Jacobs, Marieke Rensman en Dinand Webbink, juli 2005
Meer informatie:
d.waagmeester@cpb.nl

Schaarste aan afgestudeerden in bèta en techniek zou een reden kunnen zijn voor de overheid om beleid te ontwikkelen, omdat R&D positieve externe effecten teweegbrengt en bèta's een belangrijke rol spelen in het uitvoeren van R&D. De onderzoekers vinden geen aanwijzingen voor algemene schaarste aan bèta's. Hun arbeidsmarkt-

positie verslechterde zelfs ten opzichte van andere afgestudeerden. Ook komt meer dan de helft van de afgestudeerde bèta's niet in R&D-banen terecht. Het stimuleren van de deelname aan bètastudies is daardoor weinig effectief ter stimulering van R&D.

93. *Liberalisation of the Dutch Notary Profession: Reviewing its Scope and Impact*

Nicole Kuijpers, Joëlle Noailly en Ben Vollaard, september 2005
Meer informatie:
j.noailly@cpb.nl

Deze studie geeft een overzicht van de liberalisering in 1999, welke het Nederlandse notariaat tot een van de minst gereuleerde in Europa maakte. De studie besteedt aandacht aan de mogelijke invloed op onder meer toetreding, tarieven en de kwaliteit van de dienstverlening. Het Nederlandse notariaat wordt vergeleken met de organisatie en regulering van de beroepsgroep in andere landen, waaronder de Verenigde Staten, Quebec, Duitsland en België.

94. *Competition and Quality in the Notary Profession*

Richard Nahuis en Joëlle Noailly, september 2005
Meer informatie:
r.nahuis@cpb.nl

De Wet op het notarisambt uit 1999 heeft een ambitieuze deregulering in de markt voor notarisdiensten doorgevoerd. De onderzoekers beoordelen het effect van de liberalisering van de notarismarkt op (i) het niveau van concurrentie binnen de beroepsgroep en (ii) de kwaliteit van de diensten. De studie laat zien dat toetreding op de notarismarkt wel tot een toename

van concurrentie leidt, maar er is geen significant verschil tussen het niveau van concurrentie in 1995 en dat in 2002. Tegelijkertijd is de kwaliteit afgenomen.

Voor Documenten 93 en 94, zie ook het artikel hierover in de Engelstalige CPB Newsletter van september 2005.

CPB Discussion Papers

46. *Adverse selection in disability insurance: empirical evidence for Dutch firms*

Anja Deelen, juni 2005
Meer informatie:
a.p.deelen@cpb.nl

Metgebruikmaking van een groot paneldatabestand voor de jaren 2000-2002 analyseert dit paper de beslissing van werkgevers om uit de publieke WAO-regeling te stappen ('opting out'). De kruissubsidies die werkgevers betalen of ontvangen onder het huidige PEMBA-systeem, blijken een rol te spelen bij de uitstapbeslissing. Aangezien deze subsidies samenhangen met het arbeidsongeschiktheidsrisico van het bedrijf op lange termijn, is dit een indicatie voor de aanwezigheid van averechtse selectie. Vooral bedrijven met een laag arbeidsongeschiktheidsrisico (netto-betalers van kruissubsidies) zijn geneigd om uit het publieke systeem te stappen. Averechtse selectie kan worden ver-

minderd door de gedifferentieerde premies zo te berekenen dat deze meer 'actuaireel fair' zijn op de lange termijn.

47. *Estimating police effectiveness with individual victimisation data*

Ben Vollaard en Pierre Koning, juli 2005
Meer informatie:
b.a.vollaard@cpb.nl

In dit rapport presenteren de auteurs de resultaten van een empirisch onderzoek naar het effect van extra politiepersoneel op slachtofferschap van criminaliteit en overlast. Het gebruik van individuele gegevens stelt hen in staat om ook aandacht te besteden aan overlast in plaats van alleen aan 'harde criminaliteit', om meetfouten in politiestatistiek te omzeilen, en om rekening te houden met zowel individuele als gemeentelijke karakteristieken. De onderzoekers vinden een significante vermindering van vermogenscriminaliteit, geweldscriminaliteit en overlast als gevolg van meer politie.

Colofon

CPB Nieuwsbrief is een uitgave van het
Centraal Planbureau
Postbus 80510
2508 GM Den Haag
T 070 - 3383380
F 070 - 3383350
I www.cpb.nl
E redactie@cpb.nl

Redactie:
Taco van Hoek, hoofdredacteur
Erik Canton
Kees Folmer
Dick Morks
Marc Pomp
Wim Suyker
Jacqueline Timmerhuis
Johan Verbruggen

Drukker: Koninklijke De Swart
Ontwerp: Maarten Balyon grafische vormgeving bv

CPB Nieuwsbrief is ook beschikbaar op www.cpb.nl
Teksten mogen zonder voorafgaande toestemming worden overgenomen, onder vermelding van het CPB als bron.

STERKE FASERING EN STEVIG EUROPEES KLIMAATBELEID ESSENTIEEL VOOR RESULTAAT

Windenergie op de Noordzee

Zou Nederland grote windenergieparken moeten aanleggen op de Noordzee? Op verzoek van het ministerie van Economische Zaken hebben het CPB en het Energie Onderzoekscentrum Nederland (ECN) een maatschappelijke kosten-batenanalyse (KBA) uitgevoerd van het plaatsen en in gebruik nemen van 6000 MW wind op zee.

Een voorkeur voor duurzame energiebronnen. Emissies van broeikasgassen terugdringen. Hoge olie- en

gasprices. Allemaal redenen die worden aangevoerd om windenergie te bevorderen en zo het grote aandeel van olie en gas in ons energieverbruik te verkleinen. In dat kader is het plan gelanceerd om, verspreid over een aantal locaties, voor 6000 megawatt (MW) aan windparken aan te leggen op de Noordzee.

Uit de deze maand gepubliceerde KBA blijkt dat de voorgestelde aanleg van windenergieparken in zee met een omvang die oploopt tot in totaal 6000 MW in 2020, in alle onderzochte scenario's, varianten en gevoeligheidsanalyses maatschappelijk onrendabel is. Zelfs in het zogeheten Strong Europe (SE) scenario met een stringent klimaatbeleid, flinke kostendalingen door technologische ontwikkeling en een lage disconteringsvoet vanwege voordelen voor voorzieningszekerheid overtreffen de maatschappelijke kosten de maatschappelijke baten. Het beeld wordt echter anders als gekozen wordt voor meer fasering van de capaciteitsopbouw in de tijd, waarbij dan wel nog sprake moet zijn van een stevig Europees klimaatbeleid. De baten en kosten kunnen dan vrij goed in balans worden gebracht.

Het CPB gaat uit van *lange termijn* olieprices van 23 tot 28 dollar per vat. Hogere olieprices, van *structureel* rond de 30 tot 40 dollar per vat, zijn echter niet uit te sluiten. Het break-even point waarbij kosten en baten aan elkaar gelijk zijn, ligt voor het project waarin de 6000 MW in 2020 gereed is, tussen 60 en 70 dollar per vat olie *gemiddeld voor de periode 2010-2040*. In een variant met een gunstiger mix van duurzame elektriciteitsbronnen met een totaal equivalent van 6000 MW ligt het break-even point tussen 45 en 48 dollar *structureel* per vat. Zo bezien blijven een stevig klimaatbeleid en een fasering van de aanleg kritische succesfactoren voor het project.

Het meer faseren van de aanleg van de windparken op zee is niet alleen gunstig voor de rentabiliteit. De toekomst zal ook meer zicht

geven op een aantal onzekerheden, zoals de ontwikkeling van de prijs van CO₂-emissierechten door het klimaatbeleid, de olieprices op lange termijn, de ontwikkeling van de investerings- en onderhoudskosten van windenergie op zee. Op basis van de nu beschikbare informatie lijken de effecten voor de natuur niet groot, maar door een gebrek aan ervaring zijn er wel onzekerheden over de effecten van het op grote schaal toepassen van wind op zee.

Windenergie is schone energie, zonder uitstoot van broeikasgasen. Kan dit de totale uitstoot verminderen? Sinds 1 januari bestaat er een Europees systeem van verhandelbare emissierechten van CO₂. Ook voor de elektriciteitssector is een zogenaamd CO₂-plafond bepaald. Door het aanleggen van windparken op zee zal de vraag naar CO₂-rechten afnemen. Het CO₂-plafond blijft echter gehandhaafd, zodat uiteindelijk de windenergie vooral leidt tot minder investeringen om de emissies van conventionele energie-opwekking te beperken. De winst zit hem dan in het uitsparen van de aanschaf van CO₂-rechten, niet in minder CO₂-uitstoot, want die wordt uitsluitend bepaald door het emissieplafond van het handelssysteem.

Als het Europese systeem van verhandelbare rechten verder wordt uitgewerkt, dan zullen de prijzen van CO₂-rechten in de toekomst toenemen. De concurrentiepositie van wind op zee zal dan in de loop van de tijd verbeteren: conventionele energieopwekking wordt dan steeds duurder door het klimaatbeleid, terwijl wind op zee juist goedkoper wordt door verdere ontwikkeling van deze nieuwe technologie. Een opvallend resultaat uit de KBA is verder dat vanuit een bedrijfseconomische afweging wind op zee nu al beter scoort dan de meeste andere bronnen voor duurzame elektriciteit, waaronder het veel toegepaste meestoken van biomassa in kolencentrales.

De analyses laten zien dat in een scenario met een stevig klimaatbeleid, wind op zee tussen 2025 en 2030 bedrijfseconomisch rendabel kan worden. Dit betekent dat de energievoorziening ook zonder subsidie zal verduurzamen. Wind op zee wordt - evenals sommige andere duurzame energiebronnen - eenvoudigweg lucratiever voor marktpartijen dan het gebruik van conventionele energiebronnen. ▢

Meer informatie: a.s.verrips@cpb.nl

6000 MW?

Hoeveel is nu eigenlijk 6000 MW aan windparken? Deze windparken kunnen in totaal ongeveer 15% van het totale elektriciteitsverbruik in Nederland in 2020 leveren. De circa 1300 windmolens zijn ruim 100 meter hoog en beslaan ongeveer 850 km², verspreid over de Noordzee, alle meer dan 22 km uit de kust.